

Проф. М. САДИЛЕНКО

БАТРАХОМІОМАХІЯ

ТОРОНТО

1952

Видавництво "Український Робітник"

diasporiana.org.ua

Проф. М. САДИЛЕЙКО

БАТРАХОМІОМАХІЯ

БАТРАХОМІОМАХІЯ

„Жабомишодраківка з грецького лица на козацький виворот пошвидку перештолана”. Думитрашко К. Петербург 1859.

ТОРОНТО

1952

Видавництво „Український Робітник”

„Світе тихий, краю милий
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?“

В світовій літературі існують неперевершені й досі дві поеми: Іліада і Одісея, що приписуються безсмертному поетові Гомеру. В цих поемах відзеркалюється все життя старовинних греків, героїчного періоду; їх віра, світогляд, їх героїчні вчинки, перемоги, боротьба за своє існування, боротьба за свою країну. Довго ці дві поеми об'єднували греків, давали натхнення цілим поколінням, показували зразки мужніх людей, захоплювали постаттями героїв, були ідеальним відображенням минулого періоду грецької історії. Наведемо приклади.

Найкращий захисник Трої, могутній Гектор іде в свій останній бій. Він знає, що вже не повернеться з цього бою, він знає, що більше вже не побачить ні своєї молоді дружини, ні свого маленького сина, ні стареньких батьків, ні друзів, ні міста Трої. Але він не вагається: це його обов'язок, він мусить іти в цей бій, мусить своєю смертю боронити свій край. І, одягнений, у військовий одяг, прощається з своєю дружиною, втішає її, просить берегти сина, просить не приходити в відчай, бо на те воля богів. В останню мить, бере свого маленького сина, на міцних долонях підносить його вгору і звертається до всемогутніх богів з щирою молитвою, в якій просить їх тільки про одне: щоб його син був таким же мужнім, як його батько, щоб він теж самовіддано захищав свою країну, свою родину, своїх богів. Гектор щиро по дитячому вірить, що його молитва дійде до неба, і всемогутні боги задовольнять його прохання. І переконаний, заспокоєний, сміливо, без вагання, йде на свій останній бій і гине.

Другий приклад. Гектор загинув у бою. Переможець Ахил пообіцяв, що він віддасть його тіло на лоталу собакам і хижим птахам, Для кожного грека найбільша

кара — не бути похованим за певним ритуалом. Душа його ніколи не матиме спокою, ніколи не зійде у підземне царство. І святий обов'язок кожного родича — поховати тіло мертвого. Від виконання цього обов'язку ніщо не може спинити, навіть небезпека смерті. І старенький Пріам, батько Гектора, вирішив виконати цей обов'язок, спонуканий до цього безмежною батьківською любов'ю. З страшенною небезпекою для свого життя, вночі він приходив в намет Ахіла, падає перед ним на коліна і просить віддати йому тіло сина. Обливаючись гарячими сльозами, він каже йому: „Зглянься наді мною! І ти, може, маєш старенького батька, що десь там, в далекій країні, тужить за своїм сином, виглядає його з далекого походу; тяжко, невтішно плаче і не може дочекатися повороту сина. Я теж батько, і я плачу гіркими сльозами, руки убивця мого сина цілую і прошу: „віддай мені тіло мого сина!“. І здивований Ахил, підняв рукою старече, обмите сльозами лице Пріама і вдивлявся в його риси. Забув свій гнів Ахил, згадав свого батька, зрозумів безмежну батьківську любов Пріама і звелів віддати йому тіло його сина.

Де, в яких інших творах, ми маємо зразки такої мужності, такої дитячої щирої віри, такої сили батьківської любови?

І поки старовинні греки наслідували цим зразкам, коли вони, надхнені цими поемами, почували себе дітьми своїх великих дідів і прадідів, коли були здібні на високі діла і звитяги, доти вони були великим народом, зразком для інших, жили державним життям, розбудовували свою культуру, плекали свою віру, свої звичаї, шанували своїх героїв — дідів і прадідів. Та минуло декілька віків, греки розпоршились по околиці країн, познайомилися з іншими народами, і їх культурою, стали забувати своє минуле, забувати колишню велику славу; серед них виникають інші течії, народжуються філософські системи, підкопується віра в богів, затьмарюється слава колишніх героїв. В літературі з'являються твори, що плекають

інші ідеали, зневажливо трактують релігію, понижують славне минуле. Нарід дрібніє, хилиться вниз, перетворюється в нікчемну юрбу. В цей період з'являється поема "Батрахоміомахія". — "Війна жаб з мишами"*). Це пародія на Гомеровські поеми. В ній автор одягає жаб і мишей у військовий одяг гомеровських героїв, вкладає в їхні уста високі промови, приписує їм іронічно героїчні вчинки — одним словом, насміхається і глузує над колишнім славним минулим своєї батьківщини. Так колишні греки перемінилися на ніццо, і із народа героїв стали рабами і попихачами на послугах ув інших сильніших народів, навіть втратили своє державне життя, бо відірвалися від минулого, забули свою віру, перестали шанувати і наслідувати зразкам своїх предків.— героїв.

Так було з греками, так було з римлянами, так було і є з сучасними англійцями і французами, бо вони рвуть зв'язки з своїм героїчним минулим, зі своїми історичними традиціями.

Теж саме ми помічаємо і в історії України.

Була і у нас героїчна доба. Була доба, коли український нарід в смертельній боротьбі змагався за своє життя, за своє існування; за волю, за свою державність. Була доба, коли в момент небезпеки весь нарід одностайно ставав на ворога: і козацтво, і поспільство, і міщани. Була доба, коли нарід висував зпосеред себе героїв-лицарів, під проводом котрих творив великі діла, здібний був на пожертву, коли гинув за волю, за Україну, коли трупом вкривав степи, поливав їх кров'ю, начиняв високі могили козацькими кістками. Це була доба лицарів-героїв, що забували всі меркантильні інтереси, відкидали всі життєві турботи, забували особисте життя, віддавали себе і все своє майно на оборону рідної країни.

---

1) В 1859 році, в Петербурзі, Думитрашко К. надрукував переробку цього твору під назвою: „Жабомишодраківка, з грецького лица на козацький виворот нашвидку перештопана”. Грецький текст був тільки основою, бо це була політична сатира на українсько-російсько-польські взаємовідносини.

.....Послав

З табун я коней до обозу,
Гармату, гаківниць два вози,
Пшона, пшениці, що придбав;
Я всю мізерію оддав
Моїй Україні — небозі
І трьох синів своїх.

Так оповідає старий козак, вважаючи, що нічого не треба жаліти для рідного краю, що все матеріяльне добро — це мізерія, що все можна і треба віддати для боротьби за волю:

.....Нехай,

Я думав грішний перед Богом,
Нехай, хоч часточка убога
За мене піде, за наш край,
За церкву Божую, за люди....

Він вважає, що це тільки часточка — віддати Україні трьох синів, але й цього мало: він і сам, **немоцний, старий**, в своїм джурою з Данилом ..... потягли,

На коней сівши, до обозу,
Синів всіх трьох моїх найшли,
Та в добрий час і полягли
Отут укупі....

Тяжка була боротьба за волю, нарід напружував усі сили*), гинув без кінця в боротьбі з сильними ворогами, поливав степ своєю кров'ю, засівав кістками, начиняв високі могили благородним трупом.

На всій Україні

Високі могили. Дивися, дитино:
Усі ті могили — усі отакі:
Начинені нашим благородним трупом,
Начинені тудо. Оце воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона вкупі
З нами-козаками. Бачиш, як лежить!
Неначе сповита!....

Шевченко в своїх творах завжди пов'язує цей героїчний період нашої історії в іменем **гетьманів**, з

гетьманщиною, з лицарством, з героями-козаками, що голови клали за вільну волю. Він картає тих тільки, хто зраджував ідеї вільної України, бо були і Брюховецькі і Многогрішні, і самого Богдана не милує, але ідея гетьманщини, як ідея, пов'язана з існуванням вільної незалежної України, завжди захоплює його, залишається в його творах непорушною, привабливою, нічим не замінимою. Він милується, згадуючи колишню славу, тільки в цьому він знаходить відраду:

А тим часом	І про Україну
Пишними рядами	Розмовляють, розказують:
Виступають отамани,	Як Січ будували,
Сотники з панями,	Як козаки на байдаках
І гетьмани, — всі в волоті.	Пороги минали,
У мою хатину	Як гуляли по синьому,
Прийшли, сіли коло мене,	Грілися в Скутарі....

Минула слава, велич боротьби, церемоги України, лицарство, бунчуки, гетьмани — ось що захоплює поета:

Базари, де військо, як море, червоне,
Перед бунчуками, бувало, горить,
А я сновельможий, на воронім коні,
Блисне булавою — море закипить,
Закипить, і розлилося
Степами, ярами;
Лихо мліє перед ними....

І кожний українець тодішньої доби пов'язував славу України з владою гетьмана, що очолює козацтво, веде його до перемоги, репрезентує Україну перед світом; всі мріють, коли гетьмани стануть на чолі козацтва, блиснуть булавою перед козаками.

А в степах України —

Дай то, Боже милій, — блисне булава....

Блисне булава — символ гетьманської влади, символ вільної, незалежної України, символ державности нашої, нашої волі і слави. Гетьмані булава — це репрезентація України, це наше славне минуле і май-

бутне, це символ нашої найкращої лицарської доби. Це єдине, що нам залишили наші діди - прадіди; єдине, що ми мусимо шанувати, перед чим мусимо схилити побожно голови, бо в нас більше нічого нема. Коли ми цього не визнаємо, коли ми з цим дорвемо, то у нас нічого не залишиться, ми будемо безбатченками, сміттям, а не нацією*).

Геній Шевченка охопив все минуле і сучасне України; в його творах відзеркалюється вся Україна, з усією її славою, з усіми огріхами і вадами, і тому так часто він поринає в глибину минулого, радіє перемогами і тужить - плаче над горем і лихом України. Україна, козацтво, гетьманщина в далекій холодній країні встає перед ним, наче щось привабливо - поетичне, овіяне незвичайною красою:

Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині.
Не хотілось в снігу, в лісі
Козацьку громаду
Збулавами, збуначуками
Збирать на пораду...
Нехай душі козацькій
В Україні вітають --
Там широко, там весело...
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля;
Там шляхтою, татарами
Засівала поле...

Так, гарно, весело було колись на Україні, вміли панувати, вміли і вмирати за волю, вміли й бенкетувати:

-
- 2) Круг містечка Берестечка   Та ще мене гайворони
На чотири милі   Укрили з півночі...
Мене славі запорожці   Кляють очі козацькі,
Своїм трупом вкрили;   А трупу не хочуть...

3) „Народ, що не є гордий за шляхетні осяги своїх предків, не створить нічого такого, чим могли б гордитися його нащадки”. (М.).

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу і волю....

І нарід жив вільно, хоч і добував волю тяжкою ціною, та вмів взате й шанувати її, цінити й берегти її, бо це тільки одне давало справжнє життя, самостійне, під керівництвом своєї влади:

Ще на Україні веселі
І вольнії пишалися села
Тоді, як п р а в е д н о жили
Старий козак і діток двоє;
Ще за Г е т ь м а н щ и н и старої,
Давно се діялось колись.

Та минали літа, нарід дрібнішав, став захоплюватися своїми власними дрібними справами, забувати, за що боролися з ляхами діди-прадіди, за що списами скородили татарські ребра, забувати заповіти своїх великих людей, забувати свою славу, забувати, яких батьків вони діти. Не вміли вже одностайно ставати на ворога, допустили розшарпати Україну: сусідоньки лихії поділилися її добром, обідрали, зруйнували, навіть церкви обікрали, а на вільних колись степах „байстриюки Єкатерины сараною сіли”. А де ж ділося козацтво? Частина подалася під турками жити, а потім переселилася на Кубань і перетворилася в вірне царям військо, частина обернулася в звичайних гречкосіїв, а старшина кинулася „привлащати лани і сіножати” і зробилася „благородним дворянством”, повертаючи в кріпаків колись вільне козацтво і поспільство*).

А Україна

„Обідрана, сиротою
Понад Дніпром плаче”

і питає за своїми дітьми:

Де панують, бенкетують?

Де то наші діти ділись?

Де вони гуляють?....

Про це ж питають і могили, що скрізь по степах стоять та сумують. Питають вони, коли ж повернуться козаченьки?

„Не вернуться, —
Загуло, сказало
Сине море: — не вернуться,
На віки пропали....
Не вернеться воля;
Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покриють Україну
Червоні жупани.

Що ж нам залишається? Тільки сумувати та плакати за минулою славою, за козаччиною, за лицарями, за гетьманами.

„Згада козак гетьманщину,
Згада та й заплаче”....

І є від чого плакати, бо вже нема надії, не може бути ніякого повороту до колишнього вільного, буйного життя:

„....Заснула Україна,
Бур'яном укрилась, цвілію зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогнила,
І в дупло холодне гадюк напустила.”

Навіть надію на щось краще, і ту „вітер по полю розвіяв, хвиля морем рознесла”:

Зажурилась Україна —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина
Ніхто її не рятує,
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина,
Немає де дітись....
Плачте, діти козацькій,
Така ваша доля!

Та Шевченко, хоч і картав сучасних йому земляків за те, що вони перетворилися в мільйон свинопасів, хоч вони оглухли і не хотять його слухати, хоч і бачив, що кругом його „не люди, а змії”, хоч вони „славних прадідів онуки погані”, а все ж, ридаючи й сумуючи над долею України, хоче розбудити їх, нагадати колишнє минуле, колишню славу, козацтво, гетьманів.

Згадайте праведних гетьманів,
Де їх могили? Де лежить
Останок славного Богдана?
Де Острянищина стоїть
Хоч би убогая могила?
Де Наливайка? Нема!
Живого й мертвого спалили.
Де той Богун?....

Де Тарас?

Нема, не чуть, — не в батька діти!

Згадує Шевченко і Чигирин, той Чигирин, де сидів „славний гетьман Дорошенко” в облозі, відбиваючись від московського війська і... українського війська гетьмана Самойловича. Що осталося від колишнього Чигириня і славного гетьмана?

Гетьмани, гетьмани! Як би то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували, —
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Козацької слави, убогих руїн!

Знеміг славний Дорошенко, „сидячи в неволі, мов орел той приборканий, без крил та без волі, та й умер з нудьги в Ярополчі”, де над його могилою збудував надгробок Дмитро Тулитало (митр. Ростовський). Поховали нашого гетьмана без гармат, бунчука і корогви, без славного товариства; „і досі йдуть править панахиду над

---

4) „Чули, чули запорожці
З далекого Криму,
Що конає Гетьманщина,
Не повинно гинє”.

нашим гетьманом" (було колись):

Спи, гетьмане, поки встане

Правда на сім світі!

5

І хоч „од козацтва, од гетьманства високі могили — більш нічого не осталося”, та в цих могилках лягло спочити козацьке біле тіло, в китайку ловите; ці високі могили чорніють, як гори, та про волю нишком в полі з вітрами говорять; це — свідки слави, дідівщини; вони говорять про те, як на цих степах „родилась, гарцювала козацькая воля”.

Минуло все: і козачество, червоні жупани, доля, воля, бунцуки, гетьмани. Може ніколи не вернуться, та ми „тії слави козацької повік не забудем”. А може.... „козак оживе”!

Оживуть гетьмани в золотім жупані,

Прокинеться доля!...

А поки що поет сіє своє слово в надії, що може викує до старого плуга новий леміш і чересло, може війдуть і виростуть ножі обоюдні, розпанахають погане, гниле серце, трудне, і вицдіять сукровату, і наллють живої козацької тії крові, чистої, святої.

І він дякує, що дід його — „Заховав

В голові столітній ту славу козачу:

Я її унукам тепер розказав”.

Та унукам не до слави козацької, не до минувшини, не до волі-долі; Україна конала в обіймах „старшого брата”, перетворилась в звичайну колонію Москви: зруйновано Січ, скасовано гетьманство, заведено кріпацтво, перетворено Україну „в малоросійські губернії”; витягували останні жили, виснажували людей, визискували їх, перетворили в жебраків, що блукали „чорніше чорної землі, на нашій не своїй землі”. Національна свідомість зникла, нарід став забувати чиїх батьків вони діти; навіть слово „Україна” згадував тільки в піснях:

„А як ми бились, умирали!

За що ми голови складали

В оці могили? Будеш жить,

То, може, й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить
За наші голови... А, може,
І про могили, і про нас
З старцями Божими по селах
Правдива дума, невесела
Між людьми ходить”....

Де-не-де блимали іскорки національної свідомости, де-не-де „сяяло по хатах світло”. Треба було якоїсь незвичайної події, щоб ці іскри розгорілися в велике полум’я, запалили українські серця національним почуттям, штовхнули український нарід до будови своєї самостійної держави, зворушили старі традиції, пригадали колишню славу, колишню Вільну Україну.

Вибухла революція. На руїнах колишньої Росії почали творитися окремі національні держави. Україна мала не менше прав і можливостей, ніж інші народи, і треба було тільки відповідних людей, щоб перетворити в дійсність колишні мрії свідомих українців. Та на жаль, на політичну арену вилізли зовсім не такі люди, що могли будувати державу на певних історичних традиціях, на національному ґрунті. У влади опинилися соціалісти різних гатунків, що, як раки на світло, повилазили із своїх нор і вважали, що вони тільки мають право на владу, що вони є дійсні представники українського народу. І кого тільки тут не було: і с-д, і с-р, і меншовики, і більшовики, і борбисти, і боротьбисти, і анархісти, і укапісти (укр. комун. партія) і т. д. На Україні до 1905 року українських соціалістичних партій не було. Існували тільки російські партії різних гатунків, і тільки в 1905 року частина членів цих партій відокремилися в українські партії. Але всі вони мали тільки українське зафарблення, тільки назву, бо вилонилися вони з російських партій, виховалися в їх середовищі, засвоїли їхні програми і тактику і про українські справи мало турбувалися. Все оглядалися на „старшого брата”, хотіли показати, що й вони „не щі лаптем хлебають”, що і вони можуть творити ре-

волюцію і то не інакше, як в світовому масштабі. Кількість їх була невелика: добре, як кожна партія нараховувала десятки членів. Щоб побільшити своє число, кожна партія на початку революції відкрила запис членів. Молодь кинулася записуватися в різні партії. В Полтаві, в будинку „Совета собачих і рачьїх депутатів”, як їх тоді називали, товпиться зелена молодь, бо як же не записатися в якусь партію, — це ж відсталість, назадняцтво. З будинку виходять сяючі хлопчики і дівчата; чуються виклики: „Поздоров мене, Сара: я вже соціал-демократка!” Це рекрутуються майбутні будівничі України.

Час був гарячий. Розхлябаний за роки війни державний апарат ледве дихав: шкутильгав на всі чотири. Треба було рішучих заходів, твердої лінії. Периферія розгублено чекала вказівок, розпоряджень; з усіх кінців України приїздили до Києва представники за інформаціями; всі бажали якнайскоріше взятись до реальної праці, але справа стояла на місці. Та інакше й бути не могло. На чолі українського уряду стояли зовсім не державні мужі, а представники різних соціалістичних партій. Сумно було дивитися на цих керівників державних справ! З поважним виглядом сиділи вони за міністерськими столами, удавали, що вирішують важливі справи, а сами, видно, не знали, з якого боку почати, не мали ні певного пляну, ні певної лінії, все оглядалися на те, що скаже їх партія. А партії сперечалися між собою за міністерські портфелі, вели суперечки, дискусії, обмежувалися голосними резолюціями, палкими промовами, поборювали одна одну, цікавилися більше теоретичним вирішенням широких соціальних проблем, а діла не робили. Все руйнувалося само до собі, і нічого не будувалось. Та й що могли будувати міністри, на чолі яких стояв прем'єр Голубович — студент третього курсу. Може в партії с-рів він і мав якесь значення, але як державний муж нічого не був вартий. Та й інші керівники не дуже то були кращі за нього (за деякими виїмками). Що ж до суто національної справи, до великої української ідеї, до проблеми, яка б охопила

всю українську людність, висунула б віковичну ідею колишньої героїчної доби, вільної України, зв'язала б сучасність зі славним минулим, зі славою дідів-прадідів, то цим менш усього цікавилися соціалістичні партії: вони зовсім не на цьому ґрунті вирости, вони вирости на інтернаціональних засадах, на теорії Маркса, а національне питання вважали другорядним, тим більше, що в програмах російських соціалістичних партій, які цілком були засвоєні нашими соціалістами, на це питання багато уваги не зверталось.

Коли ж на чолі України став Гетьман, то всі ці партії кинулися дискредитувати його владу, ведучи шалену пропаганду по всіх закутках, роздмухуючи всякі дрібниці, розпускаючи всякі чутки, плетучи нісенітниці, гальмуючи всі розпорядження. Їм у цьому допомагали більшовики, бо така партія, пов'язана з російською партією більшовиків, існувала на Україні (Коцюбинський, Мазлах, Затонський, Шахрай, Дробніс ітп). До остаточного захоплення України більшовиками, вони двічі перед тим приходили сюди, підсилили місцеву партію і залишили безліч своїх агентів з певними дорученнями. Трудно було вести нормальну роботу при такому саботажі, а між тим Гетьманський уряд толерантно відносився до всіх партій і не вживав проти них репресивних заходів, а один час Гетьман навіть доручив деякі міністерства видатним українцям, та вони з якихось причин через 2-3 тижні залишили свої посади(2). Чому соціалістам і особливо більшовикам так не подобалась Гетьманська влада? А тому, що існування Української «Держави» — це була смерть для Москви. Гетьман налагодив зносини і зв'язки з Донським військом, з Кубаню, з Грузією, з формациями, які могли держатися проти більшовиків, тільки опираючися на Україну, а Україна мала таким чином забезпечений свій східний кордон, себто — від Москви відривався весь південь, з його хлібом і матеріяльними ресурсами. Москві загрожував голод, і повалення Гетьманської влади була найпекучішим питанням для Москви, тому

вона вела шалену агітацію і вживала всіх засобів для досягнення цієї мети. А нашим соціялістам не подобалося, що їх усунули від влади і не давали можливості проводити в життя їх соціяльні експерименти, про які вони мріяли все життя і до яких вони готувалися.

Тому, зорганізувавши деяку частину населення, розклавши частину військ, соціялісти підняли повстання і повалили владу Гетьмана, зруйнували Українську Державу. Вони й тепер виправдують себе тим, що, мовляв, Гетьман не вів національної політики (начебто вони її вели), що влада Гетьмана не була популярна серед народніх мас. А хто ж приложив рук до цього, хто ж кричав про це, агітував?(6) А невже ж влада соціялістів була популярна? Бо нічого було обороняти, ні за що було класти голови. Більшовики уперто агітували, що вони воюють не з українським народом, а з буржуями, поміщиками, капіталістами, що вони за повне „самоопреділення, вплоть до отделенія”, що вони дають волю і землю селянам, фабрики і заводи робітникам, що вони такі ж брати, разом в окопах страждали”. То чому ж мусів український нарід воювати? Захищати владу Директорії? А що таке ця Директорія? Чи не та ж буржуазія, або її прихвостні, як кричали більшовики. Більшовики використали тільки те, що для них підготували наші соціялісти, бо хіба соціялісти не агітували проти буржуазного ладу, проти капіталу, проти всього того, що існувало раніше, А гасло більшовиків було: „ми старий мир зруйнуємо до щенту, а потім збудуємо новий, збудуємо рай на землі” і... збудували.

От як би ви, соціялісти, кликали захищати страд-

6) Вороги Гетьмана уперто поширюють чутки, що при ньому існували „карні відділи”, що мордували селян. Це нісенітниця, бо в той час на Україні було розташовано 250 тисяч німецького війська, яке й підтримувало порядок. Коли ж і карали кого, то за розбої, грабунки і інші вчинки. А де ж на світі є такий уряд, що за це не караєлочинців, а нагороджує їх медалю з написом „за мужність і шляхетність”?

ницю Україну, положили на терези її долю і волю, зібрали під її крила її діточок „непевних”, збудили в них національне почуття, викликали в них дух лицарства, дух їх героїв дідів-прадітів, як би ви почали з цього, то певно український нарід знав би за що боротися, знав би, що йому треба захищати, прокинувся б у них справжній патріотизм, дух боротьби за волю, за своє існування, за рідний край, за свою Україну. Зрозуміли б, „що ми? Чії сини? Яких батьків? Ким, за що закуті”?...

А ви що зробили? Розпаскудили нарід пропагандою своїх соціалістичних ідей, підняли повстання в той час, коли на всіх кордонах України стояли ворожі війська, зазіхаючи на її добра, на волю, на самостійне існування, поважили свою державу, пролили братню кров, загубили тисячі вояків, зарнали їх в чужу землю, в концтабори, на тяжкі роботи(8). А навчилися ви чомусь? Та мабуть що навряд! „Як би ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя!” А то несете „з чужого поля великих слів велику силу, та й більш нічого”.

А наслідки страшенні. Мільйони замучених і постріляних людей, мільйони померлих від голоду, мільйони загнаних мучеників в непроходимі ліси і болота, в концтабори, на копальні, на будови каналів. Кому дякувати за це? І ви самі опинилися на чужих землях зайдами, жебраками, та й других потягли за собою. А все ж не кається, як і раніше, тільки сперечаєтесь, лаєте один одного, „Гризитеся, мов ті собаки, За масляк смердячий”....

І ця гривня тягнеться на еміграції вже тридцять років, бо представники майже усіх соціалістичних партій повтікали за кордон після того, як так славно повалили

8) Ми бачили ваших повстанців, бачили, з кого вони склалися, і хто ними керував. Бачили також ті невеличкі офіцерські відділи, виключно український молодняк, що захищали Гетьмана; чули, як ці юнаки, ідучи на фронт, співали: „Нам допоможе Святий Юрій, козакам на славу, турка звоувати!”... Хотілось плакати, дивлячись на таке братовбивство.

українську державу. Чи тішаться соціялісти тим, що робиться на еміграції? Чи вони задоволені наслідками своєї роботи? А хіба друга еміграція не є наслідок тієї ж роботи?

А що ми маємо тепер? Можна б було сподіватися, що справа поліпшає, що ми чомусь навчимося, що залишимо боротьбу, що наберемося розуму і візьмемося за корисну працю для нашого народу, на славу України. А виходить як раз навпаки. До попередньої боротьби приєдналися нові сили, нові партії, нові угруповання. Крім соціялістичних партій, що існували раніш на еміграції, добавилися: ундівці, радикали, мельниківці, націоналісти, укалісти й інші. Справжня Вавилонська вежа!

І дивно б здавалося, чого нам сперечатися, чого ще нам треба, чим ми недоволені? У нас же все є. Ми маємо „Національну Раду”, у якій урядують представники багатьох партій, переважно соціялістичних, правда, з підмоченою репутацією, але кажуть, що це є наш екзильний уряд. Яке кому діло, як вона утворилася і чи має вона якесь юридичне право діяти від імені всього українського народу; яке кому діло, ким і як вона комплектувалася, і хто посадив туди деяких осіб, — важне те, що там сидять „міністри”, які пнутьесь шось робити, навіть пишуть меморандуми до ООН. А що їх меморандумів ніхто не читає і не звертає на них уваги, — це інша справа. Головне — ми маємо уряд і міністрів, „як в протчих європіях”, як і інші нації, що їх уряди опинилися за кордоном.

Ми маємо декілька підготованих „бузинових генералів і конопляних полковників”. Це справжні герої, що душу і тіло готові покласти за неньку Україну; вони хоробро розмахуть шаблями, і їх б'ються навіть Сталін з його непобідимою червоною армією. В любу мить ми можемо з їх допомогою зорганізувати численну армію і побідно вступити в Київ. Правда, ні один з них ще не пролляв ні одної каплі крові на полі бою, але всі во-

ни бережуть її на „останній і рішучий бій”, і сперечаються, хто з них перший в’їде в Київ, та не інакше, як з булавою і бунчуком, і обов’язково на білому коні.

А скільки у нас церков! І всі вони автокефальні, самостійні, всі вони воюють між собою, поборюють одна одну, не визнають одна другу, борються за канони „старі”, 21-го року, 42-го року ітд. Біда тільки, що патріярхи і церкви-сестри чомусь не визнають цих нових формацій. А єпископів у нас за кордоном стільки, що можна обсадити єпархії двох України. А вірні розгублюються, хитаються, не знають, до кого притулитися, і не мають, де помолитися, і „Господа зневажають”:

Мій Боже милий! Як то мало
Святих людей на світі стало!
Один на другого кують
Кайдани в серці, а словами,
Медоточивими устами
Цілюються, і часу ждуть,
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвинтар повезуть?...

Що ж до боротьби партій, то це справжня „Жабомишодраківка”. Кожна партія вважає, що тільки вона одна може спасти Україну, тільки її програма вирішить усі питання, установить справжній лад, ошчасливить українців, дасть їм всі блага і волю. Розмахують програмами, загрожують одна одній, ведуть запеклу боротьбу, готові пожерти кожного, хто інакше думає, ніякої терпимості, толерантності, поважання чужої думки. І кожна партія кличе всіх вступати в члени тільки в їхню партію, приймати тільки її програму. А громада, „капустга головата”, лнеться теж належати до якоїсь партії; до якоїсь організації, як же інакше: вони ж не гірші інших; а вже, коли українець на еміграції купив авто, будинок, положив у банк пару тисяч доларів, то він, хоч ледве вміє підписати своє прізвище, вважає себе найрозумнішим, здібним не тільки збирати гроші, але й керувати церквою, навіть державою. Він буде всіх учити, всім давати поради, су-

дити про те, чого він зовсім не розуміє, лізти туди, куди його голова не влізе. Так і пригадуються слова Шевченка:

„Мені здається — я не знаю,
А люди справді не вмирають,
А перелізе ще живе
В свиню, або що, та й живе,
Купається собі в калюжі,
Мов перш купалося в пріхах”....

Зате ми добре вміємо репрезентувати українську націю перед чужинцями. Ми не плачемо на рiках Вавилонських, як би подобало, ми нарід веселий, і улаштуємо концерти, на яких сміємося, танцюємо та співаємо. А що писав Шевченко?

„Нам тільки плакати, плакати, плакати,
І хліб насušний замiсить
Кривавим потом і сльозами”.

А ми веселі, раді чогось і співаємо. І інші нації уміють танцювати й співати свої національні пісні, та чогось тільки українці намагаються виставити наперед. Ми уміємо улаштувати імпрези, академі, свята. Наприклад, свято державности, на якому маніфестуємо, що 50-мільйоновий український нарід не зумів збудувати свою державу в той час, коли її збудували для себе фіни, поляки, лотиші, литовці; показуємо, як ми сами, власними руками, загубили Україну. Відмічаємо Крути, Базар, сумні події, коли загинуло стільки воєнків, стільки молодих патріотів, а причиною цього були нездатність керівників, неорганізованість, безпорадність людей, що керували тоді державою. І хоч би один світлий момент серед ряду помилок, поразок, сумних подій!

*) Соціалісти різних відтінків, що стояли тоді при владі, та й тепер репрезентують Україну, можуть похвалитися тільки одною перемогою, якою вони в праві гордитися — це повалення влади Гетьмана, це ж їх заслуга перед батьківщиною, перед Україною, їх єдина перемога,

*) А всі соціалісти бойкотували Гетьманський уряд.

їх геройський вчинок! Чого ж вони не святкують своєї перемоги, чому не влаштовують урочистих академій, не виступають з голосними промовами? Чому Н. Рада не об'явить цю дату всенароднім українським святом? Це було б тільки послідовним, було б чим похвалитися!

Маємо досить і військових організацій, в кожній країні, в кожному місті, у нас є організації комбатантів і ветеранів; ми навіть виводимо їх на різні паради; вони машерують, вилнувши вперед груди, на своїх, вже слабих ногах, і викликають лодив серед чужинців: яке то було колись хоробре військо! Які то були колись козаки!

Ми дуже войовничий нарід. Хиба інші нації можуть похвалитися такими досягненнями!

У нас все є, нема тільки ладу, нема міцного внутрішнього об'єднання. А досягти його ми можемо тільки тоді, коли переглянемо наші взаємовідносини, розбіжності, що різнять поодинокі угруповання, усунемо ті методи, якими користувались досі, і тоді побачимо, що справа зовсім не так стоїть погано, як ми думаємо.

Українці, що опинилися на еміграції, вийшовши із різних країн, ще думають різними категоріями: ті, що жили в колишній Польщі, звикли до одних форм життя і до певних методів боротьби за своє національне існування; ті, що були під софетами, думають іншими категоріями, а буковинці і закарпатці — ще іншими. Багато дечого з цього не підходить до теперішніх умов нашого життя на еміграції. Ми мусимо перебудувати свій світогляд, відкинути амбіції, хворобливу самозакоханість, виробити в себе толерантне відношення до інших, поважати чужу думку і чужі погляди. Ми мусимо придивитися до життя інших націй, дечомунавчитися, дещо переняти. Ми всі українці і всі ми прагнемо до одного: збудувати свою власну державу, зробити нашу Україну вільною і ні від кого незалежною, але для цього треба дуже багато праці і самопожертви. В першу чергу ми повинні озброїтися всіми досягненнями світової культури і науки, не забуваючи розвивати й свої національні досягнення;

повинні підготувати наше молоде покоління так, щоб воно, коли прийде відповідний момент, могло з'явитися на Україну, як цінні, корисні робітники, принести туди знання і досвід, бути справжніми будівничими, державними мужами, не подібними на своїх батьків.

Коли ж ми не перестанемо призтисся, не перестанемо поборювати один одного, не зуміємо поставити на нові рейки своє життя на еміграції, будемо витрачати сили на всякі дрібниці, не зуміємо організувати свій провід, доручивши нашу репрезентацію людям, які б зуміли викликати у чужинців пошану до себе і до української нації; коли ми й надалі погрузнемо в багні дрібних особистих інтересів, то ми не будемо мати ніякого права на пошану з боку наших нащадків, бо ми їм, крім горя і недолі, нічого не залишимо.

І як би наші нащадки, українці, оцінюючи нашу добу і нашу діяльність, не сказали про нас:

Ох, як би те сталося, щоб ви не вертались.

Щоб там і здихали, де ви поросли!

Не плакали б діти, мати не ридала,

Не чули б у Бога вашої хули;

І сонце не гріло б смердючого гною

На чистій, широкій, на вольній землі!

І дійсно, що ми принесли б на Україну, коли б нам тепер прийшлося туди повернутися? Безліч різних партій, безліч різних кандидатів сумнівної репутації на провідників, непримиренні протиріччя, завзяту боротьбу, різноманітні програми і пляни спасіння України, і ніяких досягнень, ні досвідчених людей, ні затартованих робітників, ні державних мужів, ні певних випробуваних методів. Сумні були б наслідки нашого повороту і нашої роботи, і нічого б доброго ми не залишили після себе:

Будяки

Та кропива, а більш нічого

Не виросте над вашим трупом!

І стане купою на купі

Смердючий гній, і все те, все

Потроху вітер рознесе.

Та будемо надіятися на краще, будемо молитися Богу, щоб Він напутив нас, дав нам розуму і сил, допоміг нам позбутися наших гріхів і вад, вивів нас із чужої землі на "тихі води, на ясні зорі". Ми грішні, але покутуємо свої гріхи і звертаємося з молитвою до М. Божої:

І вастули нас і укрий!
Нема сім'ї, немає хати,
Немає брата, ні сестри,
Щоб не заплакані ходили,
Не катувалися в тюрмі,
Або в далекій стороні....

Шевченко наче передбачав сучасний нам момент, бо-
явся його, боявся, що українці не будуть в силах захи-
стити свій край, не встануть, як один, на його оборону
і віддадуть його на поталу ворогові:

Та не однаково мені,
Як Україну злій люди
Присплять, лукаві, і в огні
Пі окраденую збудять....
Ох, не однаково мені!....

Так воно й сталося, і ми до певної міри винні в цьо-
му, це й наш гріх, наша провина перед Богом і людьми.
І ми мусимо покласти всі сили, щоб виправдатися перед
нашими нащадками, мусимо опокутувати нашу провину,
щоб не покивали на нас головою".

Коли ж ми цього не зробимо, то ми ніколи не побачимо
Вільної України, ніколи не збудуємо своєї держави,
ніколи не ввійдемо, як вільна нація, в коло вільних наро-
дів, ми самі, своїми власними руками зруйнуємо свій
край:

"Погибнеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В добрі і роскоші!..."
"Во злові
Сни твої тебе уб'ють

Оперені, а зловачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата.
І плача, матернього плача,
Ісполню гради і поля....”.

І Шевченко молить Бога, щоб Він дав йому силу, щоб вложив в його уста огненні слова, щоб ці слова розбудили людей, щоб вони запалили душі, двигнули їх на героїчні вчинки, на самопожертву:

”Ридаю,
Молю, ридаючи: пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось.
Щоб людям серце розтопило.
І на Україні пронеслось,
І на Україні святилось
Те слово — Божее кадило,
Кадило істини! Амінь”.

